

ТІШНЕР ЧИТАЄ КАТЕХИЗМ

Розмови о. Юзефа Тішнера
з Яцеком Жаковським

*Переклав Богдан Панкевич
Редактор перекладу Андрій Павлишин*

Дискурс
Брустурів — 2021

УДК 821.162.1
Т 47

Дякуємо доброчинцям, завдяки яким видана ця книжка.

Т 47 Тішнер читає Катехизм. Розмови о. Юзефа Тішнера з Яцеком Жаковським / пер. з польської Б. Панкевича за ред. А. Павлишина. — Брустурів : Дискурсус, 2021. — 224 с.

ISBN 978-617-7411-71-9

Автор — видатний польський філософ, священник, інтелектуал — читає «Катехизм Католицької Церкви». Це захоплива розмова, у якій розпитувачем є знаний журналіст Яцек Жаковський. А ми отримуємо урок того, як турботливо й уважно цікавитися сучасним світом, Богом і тим, як Його розуміти, Церквою та її місцем у сучасному світі, людиною й тим, ким вона є.

Цей переклад опублікований за угодою зі Społeczny Instytut Wydawniczy Znak Sp. z o.o., м. Краків, Польща.

Перекладено за виданням: Ks. Józef Tischner i Jacek Żakowski. Tischner czyta Katechizm. — Kraków: Znak, 2009.

Copyright © by Józef Tischner & Jacek Żakowski
© Богдан Панкевич, український переклад, 2016, 2021
© Дискурсус, видання, 2021

Перманентна революція в Церкві

Ми живемо в епоху маргіналізації Віри.

Ми живемо сьогоднішнім днем, турбуємося про доходи і розваги. Бо вірити в життя вічне для сучасної людини якось трохи дивно, деколи навіть смішно.

Церкві погано вдається пояснювати християнство людям інформаційної епохи.

Духовенство часто сумує за колишньою монополією на думки й спосіб життя людей, на виключне право непомильного трактування Істини. Натомість вільний розум сучасних християн не сприймає диктату, а лише поради. Тому великий відсоток віруючих перебувають поза інституційною Церквою.

Але Світло завжди знайде дорогу до тих, хто його шукає.

На кожному рівні людської еволюції вдосконалюється розуміння Бога і Його взаємин із людиною. У свій час епохальним кроком був переклад Лютером Біблії та Служби Божої на зрозумілу всім німцям мову. Його послідовники, перекладачі Святого Письма на інші мови, дали людям змогу самостійного пізнання християнства.

У наші часи відбувся черговий революційний крок. Понад п'ятдесят років тому на Другому Ватиканському Соборі були ухвалені дуже важливі рішення. У 1992 році, через 27 літ після цієї доленосної події, революційні зміни були упорядковані у формі нової редакції *«Катехизму Католицької Церкви»*. А в 1994 році ця *«революція в Церкві»* дійшла до

Польщі — завдяки польському перекладові «Катехизму».

Власне цій події та важливим поясненням новацій у лоні Церкви отець-доктор Юзеф Тішнер присвятив двадцять п'ять телевізійних передач, які згодом були оприлюднені в книжці «Тішнер читає Катехизм».

Одначе до українців «добра новина» Другого Ватиканського Собору ще не дійшла. Ключові тези нового «Катехизму» поки що відсутні і в українському його перекладі для потреб Римо-Католицької Церкви (2001), і в оновленому Катехизмі Української Греко-Католицької Церкви (2011).

Завдяки цій книжці зрозуміла й доступна інформація про «революцію в Церкві», викладена устами близького друга папи Івана Павла II й одного з найвидатніших християнських філософів ХХ століття, нарешті стає частиною духовного світу українських християн.

За 55 років, що минули після Другого Ватиканського Собору, вирости кілька поколінь, відбулися неймовірні зміни в царині комунікацій та інформації. Але Вічні Істини залишаються незмінними.

Ця книжка допоможе кожному, хто пробує осмислити їх у нашу інформаційну епоху. Ми впевнені, що вона буде цікавою й корисною для вдумливої частини української громади, особливо для молоді, яка шукає свіжі, нетрадиційні відповіді на складні питання християнської Віри.

Отець Юзеф Тішнер (1931–2000) був доктором богослов'я й унікальною постаттю в Католицькій Церкві. Маючи ґрунтовну, всебічну теологічну освіту, він усе життя намагався наблизити розуміння Віри до людей, часто використовуючи свій природний гу-

ральський гумор, а також хист доступно пояснювати складні речі. Друг і однодумець Святого Івана-Павла II, знакова постать в антикомуністичному польському русі «Солідарність» — капелан профспілки і творець теології праці — він вагомо доклався до налагодження співпраці між світоглядними антагоністами — Польською Католицькою Церквою та лібералами-антикомуністами, що в кінцевому результаті уможливило перемогу «Солідарності» та крах соціалістичного про-радянського режиму в Польщі. Про життєвий шлях і духовну місію отця Тішнера можна докладно довідатися, прочитавши український переклад книжки розмов між Адамом Міхніком, о. Юзефом Тішнером і Яцеком Жаковським «Розмови між паном і панотцем» (Київ: Дух і Літера, 2013).

Яцек Жаковський (нар. 1957) — відомий польський журналіст і публіцист, активіст руху «Солідарність», один із засновників щоденника «Gazeta Wyborcza», журналіст тижневика «Polityka», відомий радіожурналіст і ведучий розмовних програм на радіо «Zet» і «Ток FM», завідувач кафедри журналістики в Колегіум Сівітас у Варшаві. Має широке коло зацікавлень, зокрема добре орієнтується в релігійних питаннях. Окрім уже згаданої перекладеної українською мовою книжки «Між паном і панотцем», автор численних, дуже популярних праць, зокрема книжок «Анатомія смаку, або Розмови про долю середовища «Тигодніка Повшехного» в 1953–1956 роках» (1986, підпільне видання), «Виклики: нотатки під час лектури соціального вчення папи Івана Павла II» (1987, разом з о. Ю. Храпеком), «Три чверті століття: розмови з Єжи Туровичем» (1990; Є. Турович — багатолітній редактор католицького тижневика «Tygodnik Powszechny», близький спів-

робітник єпископа Кароля Войтили), «ПНР для початківців» (1995, разом з Яцеком Куронем), «Реванш пам'яті» (2002) та ін.

Вперше український переклади розмови о. Юзефа Тішнера і Яцека Жаковського був опублікований у 2016–2017 роках на мережному ресурсі Zbruc̄ (<https://zbruc.eu/node/60365> і наступні щотижневі подачі).

Українське видання книжки «Тішнер читає Катехизм» з'явилося унаслідок поєднання зусиль багатьох добрих людей, відданих справі поширення християнської думки та українського друкованого слова. Щиро дякуємо добродійцям, завдяки яким видана ця книжка.

Богдан Панкевич
Андрій Павлишин

РОЗДІЛ

**«РЕВОЛЮЦІЯ
В ЦЕРКВІ»**

Розмова перша: коперніканська революція

Отець професор Юзеф Тішнер (Ю.Т.): Ну що, Яцеку, маємо революцію.

Яцек Жаковський (Я.Ж.): Яку ще революцію, отче професоре?

Ю.Т.: Маємо революцію в Церкві.

Я.Ж.: Революцію в Церкві?

Ю.Т.: Власне, бо видано новий — революційний — «Катехизм Католицької Церкви»¹. Перший від часів Тридентського Собору².

Я.Ж.: Через понад чотири століття.

Ю.Т.: Звичайно, що за той час з'являлися різні локальні катехизми, але їх усіх писано на вірець катехизму Тридентського Собору.

Я.Ж.: Але в чому полягає ця революція?

Ю.Т.: В принципі, можна сказати, що суттєва зміна відбулася в [19]60-х роках під час Другого Ватикан-

---

¹ Найновіший «Катехизм Католицької Церкви» був укладений за рішенням позачергового Синоду єпископів 1985 року, папа Іван Павло II затвердив його 25 червня 1992 року. Мова оригіналу «Катехизму» — латинська. Перше видання польською мовою з'явилося в 1994 році. Офіційний український переклад був уперше виданий 2001 року, найчастіше тут процитований саме він. Український переклад «Катехизму Католицької Церкви» можна прочитати за адресою: <https://familychristianblog.files.wordpress.com/2017/03/kkc-v1-2-2.pdf> (доступ 16.02.2021). Попри обкладинку російською, далі йде український текст. — Тут і далі примітки редактора перекладу.

² Перший Катехизм постав у 1562 році, Тридентський Собор тривав у 1545–1563 роках.

ського Собору. Ми відчули її вже тоді, адже в Польщі Службу Божу перестали правити латиною. Проте сутність цієї зміни лишалася, попри все, абстракцією. Щойно тепер, завдяки «Катехизмові», люди починають виразно усвідомлювати цю зміну.

Я.Ж.: Бо «Катехизм» спрямований до вірних, а не лише до священників і теологів, як інші документи Собору?

Ю.Т.: І власне тому він буде не тільки термометром релігійної культури, але й компасом для культури загалом. Уяви собі, що тепер людина, відповідно до цього нового катехизму, буде впорядковувати свої уявлення про світ, людину, Бога. Революція в релігії революціонує світ.

Я.Ж.: Але у чому полягає ця революція?

Ю.Т.: Ну, власне. Візьми ці два катехизми і спробуй порівняти тридентське означення віри — написане дуже гарною архаїчною польською мовою — з тим, що про віру написано в теперішньому катехизмі.

Я.Ж.: Тридентське означення гласить, що Віра є тим, чого «силою ми за непохибну річ маємо, що нам Церква Божа, наша Найсвятіша Матір, запевнює, що від Бога переказане».

Ю.Т.: Там сказано: саме Церква вказує, що походить від Бога і що від Бога не походить. Ми віримо в Бога, але власне Церква нам визначає, що походить від Бога й у що ми маємо вірити.

А поглянь, як виглядає означення віри в новому катехизмі...

Я.Ж.: «Віра є відповіддю людини Богові, Який Себе об'являє й уділяє їй, водночас рясно принося-

чи світло людині, котра шукає вищого сенсу свого життя» (артикул 26).

Ю.Т.: Чого бракує?

Я.Ж.: Немає ні слова про Церкву.

Ю.Т.: Тобто, що сталося?

Я.Ж.: А власне — що сталося з Церквою, отче професоре?

Ю.Т.: Церква сама себе викреслила!

Я.Ж.: Чому?

Ю.Т.: Ми ще до того повернемося, але перед тим хотів би на щось звернути твою увагу. Знову глянь на тридентський катехизм, зазирни в перший розділ, який дає відповіді на запитання стосовно людини. Прочитай запитання, на яке цей розділ намагається відповісти.

Я.Ж.: «Чи може людина природним розумом своїм збагнути істинну мудрість і сподобитися вічного благословення?»

Ю.Т.: І відразу після цього сказано, що — ба — не може, що треба їй для цього помічника, Церкву. А дивись, як це виглядає в новому катехизмі. Прочитай заголовок першої глави.

Я.Ж.: «Людина є “відкритою” для Бога (*sapax Dei*)»³.

Ю.Т.: *Sapax Dei!* Тобто здатною, вбирною, достатньо місткою, «відкритою для Бога». За хвилику ми повернемося до цього. Але зверни увагу на одну закономірність: у старому катехизмові говорилося про те, чого людина не може. У новому говориться, що вона може, на що здатна.

---

³ Дослівний переклад із польської. В офіційному українському перекладі РКЦ — «людина, “здатна” прийняти Бога».

Я.Ж.: І це ота революція?

Ю.Т.: Це революція. Бо така заміна зумовлює дуже далекосяжні наслідки. Однак «революція» — поняття дуже багатозначне. Які в тебе асоціації, коли ти кажеш «революція»?

Я.Ж.: Французька — у кращому випадку, жовтнева — у гіршому. Але може теж бути технічна, інформаційна...

Ю.Т.: Проте історично поняття революції походить від Коперніка — від його знаменитої праці «Про обертання небесних тіл» («*De revolutionibus orbium coelestium*»). Ця праця змінила наші уявлення про світ. І в тому сенсі ми тепер маємо революцію в Церкві. У світі нашої віри відбувається великий поворот. Щось тут обернулося, щось принципово змінилося.

Я.Ж.: Отже, коперніканська революція в Церкві. Правильно?

Ю.Т.: Так. Наш світ, світ нашої віри починає обертатися по-іншому. З'являється нова механіка релігії.

Я.Ж.: Значить, раніше Земля оберталася довкола Сонця, а тепер Сонце — довкола Землі... чи навпаки?

Ю.Т.: Може, ще інакше. Бо революції не мусять полягати в тому, щоб те, що було вгорі, опинилося внизу, а те, що внизу, потрапило нагору. Революція не мусить перевернути світ догори ногами. Може, наприклад, постати якийсь цілком новий уклад.

Я.Ж.: Копернік пересунув центр нашого світу. Раніше ним була Земля, а «*De revolutionibus...*» умістило в центрі Сонце.

Ю.Т.: А тепер той центр теж зміщується. Придивись до поняття *sarax Dei*. Оригінальний французь-

кий текст гласить: «*capable Dieu*». У польській мові ми не маємо точного відповідника *sarax* чи *capable*. Тому в перекладі маємо «відкритий для Бога». Але і *sarax*, і *capable* означають більше, ніж тільки відкритість.

Я.Ж.: Означають здатність, можливість, податливість, якийсь прихований у суб'єкті потенціал.

Ю.Т.: Отже, *sarax Dei* означає, що людина податлива для Бога. Людина!

Щоб краще вловити значення цього твердження, слід повернутися в минуле, до часів Тридентського Собору. Що тоді діялося? Тоді боролися два різні, суперечливі, ворожі одне одному християнські бачення світу і бачення людини.

Я.Ж.: Лютер і реформація.

Ю.Т.: Реформація і контрреформація, Лютер і папство, протестантизм і католицизм, теологічні суперечки і криваві релігійні війни, великий пошук Істини, але й безмір жорстокості та злочинів.

Я.Ж.: Злочинів во ім'я Боже.

Ю.Т.: І єдиної віри! З іменем Христа на вустах. Люди вбивали інших, бо інакше розуміли сказане Богом. З одного боку, сповідники об'єктивізуючого бачення — тоді його називали схоластичним — згідно з яким від людини вимагалось, щоб вона підпорядкувалася тому, що об'єктивне, що «насправді існує». Що менше розумієш, то більше мусиш підпорядкуватися. Бо якщо ти дурень, то маєш слухати мудріших.

Я.Ж.: І не намагатися зрозуміти, бо й так не впраєшся.

Ю.Т.: А оскільки й так не зрозумієш, то підпорядкуйся тому, що знають інші. А коли не хочеш підпо-

рядкуватися, то це означає, що ти — диявольське сім'я і тебе потрібно ліквідувати.

З іншого боку, перебували прихильники суб'єктивізму. Ті казали: «я маю рацію», «істина в мені — у моїх відчуттях, у моїй індивідуальності, у моїх емоціях».

Я.Ж.: У релігії це означає, що кожен може мати таке уявлення про Бога, яке йому в душі зародиться.

Ю.Т.: У протестантизмі існувала навіть віра, що Бог промовляє до людини безпосередньо, без посередництва будь-яких інституцій. Кожен розуміє Слово відповідно до того, наскільки він його спраглий.

Я.Ж.: І тепер також у новому католицькому катехизмі поняття Церкви зникає з означення віри. Так наче Бог і до католиків мав би промовляти напряду, без жодних посередників.

Ю.Т.: Але зауваж, що якби не Церква, то ми б не мали цього нового катехизму.

Я.Ж.: А якби не протестантські Церкви, то ота протестантська доктрина також би не постала. Чи це означає зближення з протестантизмом?

Ю.Т.: До певної міри, але ми до цього повернемося згодом. А тепер поглянь: з одного боку, маємо об'єктивізм, який дозволяє вбивати во ім'я віри, а з іншого боку, суб'єктивізм, який руйнує підложжя цінностей. І тепер маємо спробу пошуку якоїсь золоті середини. Я би сказав, що новий катехизм, кажучи *sapax Dei*, починається від якогось *esse hoto*: ось людина. Перше речення цього катехизму виразно є парафразою відомої фрази св. Августина у вступі до його «Сповіді»: «Ти створив нас для Себе, [Господи,]

і серце наше не супокійне, доки спочине в Тобі»⁴. Зауваж: людина стає основною темою релігійної думки! Перебуває в її центрі.

Я.Ж.: А раніше?

Ю.Т.: Раніше в центрі перебувало те, що об'єктивне.

Я.Ж.: Божий лад, який нам виявляла «Церква, Матір Наша»?

Ю.Т.: Так. Говорилося про домінування схоластичної думки. І справді, схоластика була таким способом думання, який усе радикально об'єктивізував. А тепер маємо *sarax Dei*. Оце, властиво, і є «обертання небесних тіл» і коперніканська революція.

Я.Ж.: Бо в центрі світу тепер опинилася людина, так?

Ю.Т.: У певному сенсі виявилось, що для Бога центром світу є людина. Натомість для людини центром світу є Бог. Послугуючись коперніканською метафорою, можна сказати, що Земля обертається, але й Сонце також обертається. *Sarax Dei* означає, що ми маємо водночас рух людини довкола Господа Бога і рух Бога довкола людини.

Польською мовою ми кажемо про «відкритість». Це, можливо, дещо замало, але сама метафора гарна. Бо «відкритість для Бога» є наче відчиняння вікна. Відчиняєш вікно, маєш можливість подивитися на світ, і щось через це вікно потрапляє всередину.

Я.Ж.: Світло, свіже повітря, метелики, але й бруд, мухи і блискавиці... Щось потрапляє, але воно не

---

⁴ Святий Августин. *Сповідь* / пер. з латини Юрія Мушака. — Київ: Основи, 1996. — С. 3 (кн. 1, ч. 1).

конче мусить бути чимось добрим. Зло також може потрапити.

Ю.Т.: Певно, що треба знати, що тобі потрапляє. Але ж «Катехизм» дає нам бачення того, що може потрапити. Ми ще до цього повернемося.

А тимчасом перед нами вимальовується думка про перспективу обожнення людини. Бо якщо людина від природи відкрита для Бога, то це означає, що може сама себе обожнити. А якщо водночас Бог відкритий для людини, то це означає...

Я.Ж.: Що Він олюднюється?

Ю.Т.: Що Він олюднюється! Бог олюднюється. Отже, можна ствердити: цей новий «Катехизм» буде показувати двоякий рух у світі наших цінностей. Рух, у якому Бог олюднюється, а людина обожнюється.

Я.Ж.: Але з того всього нашого розумування зникла Церква. Так, ніби з'явилася можливість релігійності поза Церквою.

Ю.Т.: Бо означення віри цього не виключає. Поки що залишімося при ствердженні, що релігійність поза Церквою не виключена. Залишмо собі для іншої розмови запитання: яким є місце Церкви в новому світі віри? Лише окреслімо тут думку, що Церква хотіла би бути дуже делікатною.

Я.Ж.: Це означає, що існує людина, безпосередньо відкрита для Бога, існує Бог, який безпосередньо ставиться до людини, і той третій — Церква — десь збоку, поза безпосередніми стосунками між Богом і людиною. Зник ієрархічний уклад: Бог — повчаюча Церква — віруючі.

Ю.Т.: Я би сказав, що Церква каже собі: *primum non nocere*. По-перше, не зашкодь. Не перешкоджати

дії Бога на людину й пошукам Бога людиною. Але і до цього ми ще повернемося, бо справа ця надзвичайно делікатна й важлива.

Натомість виразно видно, що цей катехизм шукає такого місця в Бозі, яке найбільш людське, і такого місця в людині, яке найбільш Боже. Бо якщо людина *sarax Dei*, то власне про такий пошук ідеться. А зараз повернімося до відчиненого вікна.

Я.Ж.: Отже, що крізь нього потрапляє? Яка ймовірність, що крізь це вікно залетить метелик, себто добра віра, а не залетять мухи, чи блискавиці, чи сміття, тобто щось таке, що нищить людину, щось дисфункціональне?

Ю.Т.: А підемо ще далі. Якою є ймовірність того, що ти зрозумієш, що справді до тебе крізь це вікно залетіло? Адже ти маєш апетит на різні смаки цього світу. Йдеться про те, щоб ти сам знав, яким смаком смакує Бог. У цьому проблема.

Я.Ж.: Якщо не маєш Церкви, яка підказує: це — добре, а оце — лихе, у це маєш вірити, а в оце — не вірити...

Ю.Т.: Якщо не маєш Церкви, або якщо Церква діє делікатно, непомітно чи неявно... Але врешті-решт навіть якщо Церква щось підкаже, то ти сам мусиш вирішити, чи воно переконливе, чи ні. По суті справи, ти не можеш цілком позбутися відповідальності за те, у що повірив.

Я.Ж.: Отже, наскільки ймовірно те, що у вікно *sarax Dei* проникне добра віра?

Ю.Т.: Думаю, що власне в цьому ключ до справи, ключ до «Катехизму», ключ до істинного християнства й узагалі до релігій, які походять із біблійної традиції,

зі спадщини Старого Заповіту. Потрапити мусить слово. Слово. Не річ! Не предмет. Слово! *Sapax Dei* — це передусім здатність вслухатися в мову. Тому в «Катехизмі» відразу, на самому початку, вже у визначенні віри зазначено, що «віра є відповіддю». А де можлива відповідь?

Я.Ж.: Там, де є запитання.

Ю.Т.: Мусить бути запитання, отже, мусить бути хтось, хто питає... Ну, але проблема запитання, відповіді, слова — це нова ріка проблем. Залишмо собі, може, це до наступного разу, а сьогодні нехай нам вистачить самого лиш *sapax Dei*.

Я.Ж.: «Людина, відкрита для Бога».

Ю.Т.: Що може бути важливішим?

Розмова друга:

Відповідь

Ю.Т.: Уяви собі, Яцеку, озеро, над озером — дошки, і якась із тих дощок є трампліном. Якщо ми сьогодні скочимо з цього трампліну, то можемо полетіти далеко й опинитися в чудовому свіжому плесі. Натомість якщо не натрапимо на цей трамплін, то нікуди не полетимо, а лиш загрузнемо в якомусь торфовищі віри. Отже, йдеться про те, щоб відшукати оту властиву дошку, від якої потрібно відштовхнутися й скочити.

Я.Ж.: Що то за дошка?

Ю.Т.: Ця справа складна, бо проста. Ми знайомимося з визначенням сутності віри в старому тридентському катехизмі й у новому, ватиканському. У новому визначенні є слово, якого в старому катехизмі не було. Отож іще раз подивися на...

Я.Ж.: ...нове визначення віри?

Ю.Т.: Це не визначення *stricte*⁵, а окреслення.

Я.Ж.: «Віра є відповіддю людини Богові, Який Себе об'являє й уділяє їй, водночас рясно приносячи світло людині, котра шукає вищого сенсу свого життя» (артикул 26).

Ю.Т.: Зверни увагу на слово «відповідь». «Віра є відповіддю...»

Я.Ж.: «...людини Богові...»

Ю.Т.: Що потрібно, щоби відповідь узагалі була можлива?

---

⁵ *Stricte* (лат.) — строго кажучи.

Я.Ж.: Мусить прозвучати запитання.

Ю.Т.: А щоби було запитання, мусить існувати мова і той, хто її вживає, — тобто той, хто питає.

Отож у повсякденному пошуку Бога ми найчастіше стаємо жертвами нашої космологічної уяви. Ми шукаємо Господа Бога через космос. Космологічною мовою...

Я.Ж.: Через космос чи в космосі?

Ю.Т.: Або в космосі, або через космос. Ми шукаємо Господа Бога на сцені нашої драми. Запитуємо, хто ту сцену створив. Питаємо про творця, про причини, про мету. Таким шляхом просувалася думка св. Томи Аквінського — велика думка, покладена в основу віри Тридентського Собору.

Я.Ж.: А космологічні пошуки Бога ведуть до такого традиційного уявлення, що десь там, усередині Землі, є пекло, а десь над нами є небо, а в небі — Господь Бог. Адже так? Ми хочемо вмістити Його в земну геометрію, у нашу фізичність.

Ю.Т.: Так, бо ми хочемо бачити Бога або в якомусь місці, або в якомусь часі: «Господь Бог на небі», «Господь Бог був на початку» або «Господь Бог буде в кінці»...

Я.Ж.: В історії нашого світу.

Ю.Т.: Ньютон мовив, що Бог є годинникарем світу. А новий катехизм каже, що віра є відповіддю. Але ж Бог, Котрий створив, не промовляє. Він прихований у різних речах, у своїх створіннях.

Я.Ж.: То хто ж до тебе промовляє, отче професоре?

Ю.Т.: Ти промовляєш. Петрусь промовляє, Павло промовляє. На сцені говорить людина, до нас промовляє ІНШИЙ.

Я.Ж.: Отже, контакт із Богом відбувається через людей? Через іншу людину?

Ю.Т.: Через іншу людину! Те, що відбувається між мною і тобою, мало би бути аналогією до того, що відбувається між мною і Богом.

Я.Ж.: Лише аналогією?

Ю.Т.: Близькою аналогією. У кожному разі, набагато ближчою, ніж те, що відбувається між мною і річчю. Це надзвичайно важливо для нашої уяви. Ми шукаємо Бога як учасника нашої драми.

Я.Ж.: Ти кажеш: нема наді мною неба, ані пекла піді мною? Ти кажеш: небо і пекло — між мною і тобою, між тобою й іншими людьми?

Ю.Т.: Так. Бо якщо я маю щось дізнатися про небо чи пекло, то мушу почати від того, що відбувається поміж нами. Людина для людини може бути посланцем неба або посланцем пекла. І це, властиво, і є фундаментом!

Я.Ж.: Це з'явилося в новому катехизмі? Цього не було в тридентському катехизмі?

Ю.Т.: Цього не було ясно, прямо сказано, хоча там були елементи цього драматичного виміру. На самому початку бракувало одного слова — «відповідь». Забрало діалогічного виміру зустрічі людини з Богом.

Сьогодні ми часто говоримо «діалог», але розуміємо це слово дуже неглибоко. Коли я відповідаю, це означає, що є якийсь діалог, що я почув, як хтось щось мені сказав. Спершу я був пасивним, хоча, звичайно, «відкритим» — здатним почути, і крізь моє вікно влетів не метелик, не соловейко, не муха, а слово. Слово влетіло. Слово мене діткнуло...

Я.Ж.: Хтось щось сказав тобі, а ти це почув.

Ю.Т.: Я почув слово іншого. Це слово є знаком іншого. І воно звучить у мені. У цьому полягає ключ до справи.

Я.Ж.: Як звучить те слово, яким Господь Бог звертається до тебе? Як звучить те запитання, яке розпочинає діалог за посередництвом інших?

Ю.Т.: Деколи за посередництвом інших, деколи за посередництвом нашої совісті. Але в кожному разі, ми принаймні маємо враження, що в цьому слові є інший. Воно дотикає нас — так, як діткнув би нас якийсь інший, духовний вітер.

Я.Ж.: Але що то за таке велике запитання?

Ю.Т.: Ми мусимо сягнути до біблійної традиції. Бо й далі це, по суті справи, ті самі слова, які після падіння почув праотець Адам: «Адаме, ДЕ ТИ?»⁶.

Послухай, послухай! Адам — це не той, хто був першим. Це той, чия драма є драмою кожного з нас. Те, що трапалося з Адамом, по суті своїй трапляється з кожним із нас. А трапалося з ним те, що він почув слова: «Де ти?».

Я.Ж.: І кожен із нас, на твою думку, будучи *sarax Dei*, чує це запитання Бога: «Де ти, отче професоре?», «Юзефе, де ти?»

Ю.Т.: О так! Безсумнівно! Вслухайся в сенс цього слова. Яке відлуння воно в тобі будить? Це слово святкове. Авжеж, деколи воно має обмежений сенс: коли ми заблукаємо в лісі або в чужому місті...

Я.Ж.: Топографічний сенс...

Ю.Т.: Але деколи не йдеться ні про ліс, ні про місце, а про всю драму.

---

⁶ 1 М. 3, 9.

Я.Ж.: Про життя?

Ю.Т.: Про життя! І тоді запитання: «Де ти?» — має в собі щось від метафізичної глибини. Св. Павло каже, що слово — Боже Слово — проникає до глибини, що воно відділяє тіло від кісток.

Я.Ж.: Ти вважаєш, отче професоре, що є метафізична глибина в запитанні, яке ставить собі пияк, схилившись над відбивною і горілкою? Що Бог об'являється в переживаннях сорокарічного чоловіка, котрий, спостерігши зморшки на своєму обличчі, каже до себе: «Де я?», і скільки б разів це запитання не поверталось, відповідає: «Ну, то хильну собі ще одну чарочку...»?

Ю.Т.: Так. Можливо, власне в такій ситуації слово звучить особливо міцно.

Я.Ж.: Метафізично?

Ю.Т.: Саме метафізично. Бо люди, котрі не усвідомлюють, що вони загубилися, не чують глибини слова.

Я.Ж.: Ти вважаєш, отче професоре, що в цьому запитанні є Бог?

Ю.Т.: Є!

Я.Ж.: А чи не є це звичайним запитанням людини, яка шукає дорогу крізь життя?

Ю.Т.: Уяви собі, що з погляду біблійної драми, власне в цьому запитанні міститься Бог. А людина, яка розуміє і сприймає це слово, є *sapax Dei*.

Я.Ж.: Тобто кожна людина...

Ю.Т.: Кожна!

Я.Ж.: ...бо майже кожен мусить ставити собі це запитання.

Ю.Т.: Так. Але не завжди. Його ставлять в особливих ситуаціях.

Я.Ж.: Отже, *sapax Dei* ми в особливих ситуаціях.

Ю.Т.: *Sapax Dei* ми завжди, але не завжди слово поціляє в нас з однаковою силою. Дуже часто це слово з'являється лише раз у житті.

Я.Ж.: Коли людина справді відкриється?

Ю.Т.: Коли настане щось незвичайне, скажімо, день випробування. Бо вся наша історія має драматичний вимір. Ми не є часточкою космосу. Ми підпорядковані іншим законам. Іншим, ніж каміння, зірки, дерева. Ми підлягаємо законам драматургії, у якій слова «де ти?» мають метафізичний сенс.

Я.Ж.: Коли це запитання стосується людини, відповідь може бути метафізичною, може провадити до метафізики, до того, що безконечне, але також це може бути банальна відповідь: «Ну, то хильну собі ще одну».

Ю.Т.: Може бути й банальною...

Я.Ж.: «Ну, і ще одну...» Отже, на метафізичне запитання не конче мусить пролунати метафізична відповідь.

Ю.Т.: Почекай, почекай... Поволеньки, поволеньки.

Я.Ж.: То як воно з тією відповіддю?

Ю.Т.: Це, по суті справи, відповідь праотця Адама, котрий ховається від Бога.

Але, незважаючи на те, як ти відповіси, саме запитання якимось тебе вже змінює. Запитання іншого змінює твою точку зору на себе. Коли ти чуєш запитання: «Де ти?», то мусиш прийняти оптику того, хто запитує. Тут починається діалог. Ти ставиш себе в моє